

Проблеми на международното право

ЗМИЙСКИЯТ ОСТРОВ И СПОРЪТ МЕЖДУ УКРАИНА И РУМЪНИЯ

Сергей Паслар

На 3 февруари 2009 г. Международният съд на ООН в Хага се произнася с решение по делото Румъния срещу Украйна за делимитация на черноморския континентален шелф и изключителната икономическа зона. Съдът приема “соломоново” решение, с което не удовлетворява напълно претенциите на нито една от страните. В съответствие с решението на Международния съд Змийският остров не може да се смята за част от бреговата линия на Украйна при определянето на средна линия при делимитация на континенталния шелф и изключителната икономическа зона. Президентът на Съда Розалин Хигинс обяснява, че поради географската конфигурация Змийският остров не оказва никакво влияние върху възможно разширяване на изключителната икономическа зона на Украйна. Решението на Съда не засяга въпроса за териториалната принадлежност на Змийския остров, който не е предмет на неговото внимание. Още повече, че в Договора за добросъседство и сътрудничество между Украйна и Румъния от 1997 г. е потвърдено, че Змийският остров е част от територията на Украйна.

Спорната част по отношение на шелфа югоизточно от Змийския остров е разделена в съотношение 2,1 към 1 в полза на Румъния. В края на краищата Украйна се лишава от ползването на огромни, богати на нефт територии. Според различни оценки става въпрос за около 10-12 млн. тона нефт и 70-100 млрд. куб. м. газ. Този газов обем надхвърля годишното потребление на Украйна. На Украйна “любезно” са предоставени около 12 морски мили на юг от острова – тъкмо тази част от спорната територия, върху която не са проведени сеизмологически проучвания за наличие на газ и нефт. Според румънски специалисти количествата природни ресурси в предадената на Румъния територия са не по-малко от 1,2 млрд. куб. м, което би могло да осигури енергийната сигурност на страната в продължение на 20 години. Още повече, че Змийският остров се намира на около 20 мили (37 км.) от румънския бряг.

Змийският е много малък остров, но в международното морско право не се прави разграничение между “малък” и “голям” остров. Съществуват понятията населен и ненаселен остров или “скала”. И това

означава, че Международният съд в Хага застава на страната на Румъния. Решението е прието единодушно с гласовете на 15-те съдии. И румънските, и украинските власти обявяват решението на Съда за своя победа. Кой спечели, а кой загуби всъщност?

Първо трябва да се обърне внимание на факта, че подобни международни спорове не са новост. Широка известност получава спорът между Аржентина и Великобритания за Фолкландските острови (1982 г.), прераснал във въоръжен конфликт, както и конфликтите между Китай и Виетнам около Параселските острови в Южнокитайско море.

Класически пример в морското право е ненаселената скала Rockall в северната част на Атлантическия океан. Скалата е част от разрушената повърхност на конуса на изгаснал вулкан в средата на океански хребет. Преди 60-те години на XX век никой не се интересува от принадлежността на скалата. След откриването на газово находище Великобритания, за да укрепи правата си, приема закона "За острова Rockall". През 1985 г. върху скалата за кратко време е заселен британски гражданин с националния флаг, за да докаже, че Rockall се обитава от британците. Въпреки това териториалната принадлежност на скалата се оспорва от Исландия, Ирландия и Дания (Фарьорски острови). Исландия мотивира позицията си с това, че скалата се намира най-близо до нейните брегове. Дания настоява, че нейните рибари от Фолкландските острови традиционно ловят риба около тези скали. След ратифицирането на Конвенцията на ООН по морско право, в съответствие с която ненаселени площи не могат да бъдат обявявани за територии от жизненоважен интерес от съседните държави, международният конфликт е частично урегулиран. Рибарите от други държави продължават да осъществяват риболов около скалата Rockall, но Великобритания продължава да настоява за своите изключителни права.

Второ, сред "най-справедливите" съдилища Международният съд в Хага се оказва "най-справедлив" за всички. Съдът съществува от 1946 г. и винаги взема предвид военно-политическата и икономическата мощ на държавата. Така например Съдът не осъжда агресията на САЩ срещу суверенния Ирак. Също така в Хага бившият прокурор на Международния трибунал за бивша Югославия (специален съд на ООН) Карла дел Понте по време на изпълнението на служебните си задължения проявява йезуитска принципиалност по отношение на обвиняеми сърби. И само няколко години след подадената оставка в книгата си заявява, че войните от 90-те години на територията на бивша Югославия по своя характер са подобни на "почти средновековна диващина". Тя обвинява ръководството на Косово в отвличането на сърбите. На въпроса защо не обяви това преди признаването на независимостта на Косово, тя честно признава, че е била принудена да замълчи.

Украинско-румънският конфликт за Змийския остров се влошава през 1995 г. Румъния претендира правата си върху острова с площ от 1,6

кв. км. и 12 мили икономическа зона, припомняйки Парижкия мирен договор от 1947 г. Според съветско-румънските договори за мир и приятелство от 1948 и 1961 г. островът принадлежи на СССР. Парижкият мирен договор с Румъния от 10 февруари 1947 г. е подписан от 11 държави от антихитлеристката коалиция, включително СССР, Украинската ССР, Белоруската ССР, САЩ, Великобритания, Канада, Индия, Нова Зеландия и Съюза на Южна Африка. Държавната граница на Румъния е възстановена в положението, в което е била към 1 януари 1941 г. с изключение на румънско-унгарската граница. Договорът носи рамков характер и следователно изисква определяне (делимитация) на границите и определяне на съветско-румънската граница. Съгласно договора Букурещ основателно смята, че Змийският остров е румънски.

Междувременно в Румъния настъпват значителни политически промени. Крал Михайл абдикира и на 30 декември 1947 г. Румъния е обявена за народна република начело с комунистическата партия. Като се има предвид този факт, както и стратегическото положение на острова в северозападната част на Черно море в непосредствена близост до голямата морска транспортна линия Одеса – Истанбул, Йосиф Сталин “инструктира” съветските дипломати да разрешат този проблем. На 4 февруари 1948 г. е подписан съветско-румънски договор за приятелство, сътрудничество и взаимна помощ. Към него е приложен протокол, в който в частност се посочва, че Змийският остров е част от СССР. Предаването на острова е фиксирано в протокол от 23 май 1948 г. След продължителна работа на Смесената комисия за демаркация на границата на 25 декември 1949 г. е сключено ново споразумение за режима на съветско-румънската граница в съответствие с Парижкия мирен договор от 1947 г. и със съветско-румънския договор от 1948 г.

През 1961 г. е подписан нов съветско-румънски договор за сътрудничество, приятелство и взаимопомощ, протоколите към който потвърждават постигнатите през 1949 г. споразумения за определяне на границата. Договорите от 1948 г. и от 1961 г., включително протоколите, касаещи границите, са ратифицирани от Върховния съвет на СССР и от румънския парламент. На практика островът става съветски благодарение на решението на Сталин, като това се оформя юридически. По същия начин е осъществена имплементацията на Парижкия договор и, следвайки протокола от 1948 г., островът е предаден на СССР. По този начин, ако украинското правителство награждава дипломати за поредната “победа”, би било справедливо да се отдаде дължимото и на Сталин. Москва не обижда и Румъния. Именно Съветският съюз настоява за провеждането на Парижката мирна конференция през 1947 г., както и за прехвърлянето на населената с унгарци Трансилвания към Румъния срещу отказ от страна на Букурещ от претенциите върху Бесарабия и Северна Буковина. През 50-те години никой не би се осмелил да предяви претенциите си към една от

свръхдържавите, при това ядрена сила. Едва когато са открити залежите на нефт и газ в черноморския шелф през 1967 г., започват румънско-съветски преговори за определянето на границите на шелфа, които завършват през 1987 г. без резултат.

Преговорите са възобновени вече между Румъния и независима Украйна в начало на 90-те години. В Румъния привържениците на твърдата позиция по въпроса за определяне на украинско-румънската граница разглеждат връщането на Змийския остров като възраждане на геополитическата роля, която Румъния играе в Югоизточна Европа. Дългоочакваният за румънската страна момент настъпва през 1997 г., когато в Киев е подписан украинско-румънски политически договор. Украйна обещава да не инсталира на Змийския остров настъпателни въоръжения, като икономическите проблеми, касаещи шелфа, са изнесени извън рамките на договора. Подписването на договора се разглежда като успех за украинската дипломация. Анализаторите обръщат внимание на прибързаното подписване на договора от украинска страна, без да са разрешени спорните въпроси около острова. От румънска страна двустранното споразумение е временна отстъпка във връзка с плановите на страната за присъединяване към НАТО и със съответните изисквания на ръководството на военния блок.

След подписването на договора през 1997 г. се променя акцентът в румънското-украинския спор. Украйна настоява, че Змийският е остров, а Румъния настоява да го считат за скала. Съгласно Конвенцията на ООН по морско право именно от това зависи определянето на границите на континенталния шелф. Ако островът е населен, 200-милната икономическа зона се измерва от неговите брегове, а ако това е скала или ненаселен остров – от континенталното крайбрежие. След приемането на Румъния в НАТО ръководството на страната продължава да заема твърда позиция по спорните въпроси на континенталния шелф и определянето на държавните граници, както и да защитава правата на буджакските жители – молдовци, които там са считани за етнически румънци. След няколко години на мъчителни двустранни преговори Букурещ, постигайки членството в НАТО и в Европейския съюз, през 2004 г. отнася спора към Международния съд на ООН в Хага. Румънските власти очакват, че решението на съда ще бъде в тяхна полза. Международният съд се оказва в изключително трудна ситуация. Ако Съдът напълно игнорира Парижкия договор между СССР (УССР) с Румъния, тогава Финландия също би имала право да преразгледа клаузите на своя договор и да претендира връщането на част от Карелския провлак. Италия, България и Унгария в този случай също биха могли да предявят своите териториални претенции.

Конфликтът около Змийския остров заема специално място, тъй като засяга основите на световния ред, създаден след края на Втората световна война. Би могло да се твърди, че конфликтът на първо място не

отразява толкова икономическия аспект на разделянето на континенталния шелф, а преди всичко има геополитически характер. Всяка държава отговорно защитава своите национални интереси по отношение на териториалната цялост, континенталния шелф и изключителната икономическа зона. Всяка отстъпка би създала опасен прецедент. Загубата на континенталния шелф не е първото поражение за украинската дипломация. Според украинско-молдовското споразумение за определяне на държавните граници е проведена неравна размяна на части от територията. Украинската страна получава част от магистрала (7,7 км.) около молдовското село Паланки, а молдовската страна получава излаз до река Дунав близо до Рени (435 м.) от поречието на р. Дунав, където тя създава петролен терминал, като по този начин Молдова се превръща в морска държава. За Румъния решението на Международния съд е символ на възбуждането на геополитическата роля на страната в Югоизточна Европа. Укрепването на позициите на най-голямата опозиционна партия – “Велика Румъния”, предявяваща териториални претенции към съседните държави, би могло да изостри ситуацията в Югоизточна Европа. Съществува мнение, че загубата предварително е планирана от Киев в замяна на подкрепа от страна на Румъния при гласуването по въпроса за присъединяването на Украйна към НАТО. Едва ли е случаен фактът, че през 2008 г. румънските власти на срещата на върха на НАТО в Букурещ подкрепят присъединяването на Украйна към НАТО и това е направено с оглед на геополитическите интереси и решаването на териториалните проблеми на Румъния. Според румънските власти Южна Бесарабия и Северна Буковина би трябвало да бъдат предоставени на Молдова в замяна на Приднестровието, като в по-дългосрочен план Молдова, поставена между двете държави на НАТО ще бъде принудена да се обедини с Румъния.

Някои украински експерти забелязват връзка между отвлечането през м. септември 2008 г. от сомалийски пирати в Адения залив на украинския кораб “Фаина”, транспортиращ тридесет и три танка Т-72 и друго въоръжение, и решението на Международния съд в Хага. Според официалната версия оръжието е предназначено за Кения. В медиите попадат данни, че Украйна се е опитвала да продаде танкове на Судан, където се води гражданска война между правителствени войски и въстаници от провинция Дарфур. С това намерение Украйна нарушава забраната на ООН за снабдяване с оръжие на тази африканска държава. Международният съд обявява своето решение на 3 февруари 2009 г. и още на следващия ден – 4 февруари, по случайно съвпадение, корабът е освободен. Това е предшествано от разпространена сензационна информация, според която корабът е отвлечен с намек от самата Украйна. Скандални изявления прави и външното разузнаване на Украйна, което признава, че пиратите се възползват от информацията от висшите етажи на

властта, в частност от Дирекция “Национална сигурност и отбрана” на Украйна. Това би могло да се разглежда като косвено доказателство, че отвлечането на кораба и продължителното задържане на екипажа е старателно планирана и организирана акция, координирана на международно ниво.

Случаят с украинския кораб само потвърждава факта, че вътрешнополитическите проблеми започват да се отразяват и върху външната политика на Украйна, в страната отсъстват ясно изразени направления на външната политика. Формалните декларации за “евроинтеграция”, “стратегическо партньорство”, “приятелски отношения” с европейските държави са подменени от личните възгледи и интереси на определени украински чиновници и компании. В някои украински средства за масова информация се говори, че САЩ като стратегически съюзник на Европейски съюз, и в частност на Румъния като държава членка на ЕС, решават да вземат под свой контрол енергоресурсите на Черноморския регион. Затова американската администрация решава да подкрепи румънските претенции и едновременно с това да шантажира президента В. Ющенко. Създава се усещането, че американската страна заплашва украинския президент, че ще разгласи опита на Украйна незаконно да продаде танкове на Судан. С това се обяснява защо корабът “Фаина” е задържан от пиратите толкова дълго време – на американците им е необходимо да държат В. Ющенко в напрежение до завършването на съдебния процес за Змийския остров. Вашингтон обещава да си затваря очите относно контрабандата на украинско оръжие при условие, че В. Ющенко предаде позициите на своята държава в спора ѝ с Румъния за определянето на черноморския шелф.

Редица украински политици заявяват, че акваторията на Румъния фактически е дадена под “чадъра” на НАТО, считайки, че под прикритието на съдебния спор в Хага между Румъния и Украйна по отношение на статута и териториалната принадлежност на Змийския остров и възползвайки се от вътрешнополитическа нестабилност в страната, президентът Ющенко разгръща мащабна бизнес афера за откъсването от Украйна на шелф, чиито нефтени и газови ресурси шесткратно превъзхождат тези на Прикерченския шелф. За реализирането на този проект в Букурещ и Констанца са отворени съвместни офиси на компанията “Халибъртън”, свързана с името на бившия вицепрезидент на САЩ Ричард Чейни, и “една от големите украински компании”. Съществуват всички основания да се счита, че аферата около Змийския остров по своята същност е подкуп, който Ющенко дава на Чейни като компенсация за подкрепата по време на президентските избори през 2004 г., както и за неизпълнени по-рано ангажименти за прехвърляне под контрола на “Халибъртън” на газопреносната система на Украйна.

Друг важен момент е свързан с интереса на световните енергийни ТНК (американски и европейски) в разрастването на румънския шелф, отчитайки политическата нестабилност в Украйна. Въпреки че континенталният шелф около Змийския остров е потенциално богат на въглеводородни ресурси, Украйна не разполага с финансови и технически възможности за сериозно сеизмично проучване на този участък, а чуждестранните компании се въздържат от активна стопанска дейност в страна с дълбока криза на държавността. Спадът в цените на нефта и газа на световния пазар също не е благоприятен фактор за развитието на нова офшорна дейност.

Украйна би могла да избегне съдебния спор с Румъния, тъй като чл. 289 от Конвенцията на ООН по морско право допуска отказ на държавата от участие в процедури, водещи до задължителни решения при разглеждане на редица спорове, свързани преди всичко с делимитация на морските граници. Международният съд на ООН в Хага разглежда различни въпроси само при наличието на съгласие на всички спорещи страни. Украйна имаше възможност да не се съгласява за разглеждане на делото в съда. Отказът на Украйна от участие в разглеждането на делото би показал, че Румъния едностранно предявява териториални претенции. Украйна би могла да използва факта, че Румъния като кандидатка за присъединяване към НАТО и ЕС би имала интерес от бързо уреждане на спорните въпроси.

Украинската дипломация обаче не се възползва от тази възможност, а безусловно се съгласява на разглеждане на делото в Хага, без да обръща внимание, че разглеждането на териториални спорове нарушава конституционни норми относно териториалната ѝ цялост.

От 90-те години украинските власти осъществяват демилитаризация на острова, където бяха разместени съветски секретни обекти, свързани с противоракетната отбрана. Изградено е морско пристанище, на острова има площадка за хеликоптери. Съществува граничен пост, осъществява се икономическа и научна дейност. Изобщо, положени са усилия, потвърждаващи статута на Змийския като населен остров. Защо се случи тази загуба за Украйна в момента? Преди няколко години на международна конференция заместник-министър на външните работи на Украйна бе попитан за възможна загуба на спорната област от континенталния шелф. Отговорът на украинската страна бе, че това не би могло да се случи, тъй като цяла Европа подкрепя оранжевата революция. Оттук и първият извод. Няма нищо вечно. Украйна с преминаващата през нея цивилизационна разделителна линия се смята от повечето хора на Запад и в Русия за изкуствено творение на Кремъл. Украинската власт през първите години на независимост, вместо да положи усилия за консолидиране на държавата, решаваше собствените си бизнес интереси, а през последните години пропагандира радикален национализъм и русофобия, вместо да мисли за

благосъстоянието на хората. Преди разпадането на Съветския съюз, Украйна по макроикономически показатели на глава от населението надвишава тези на всичките си съседи, включително и на Румъния, която заради международните заеми заедно с Албания е сред най-бедните страни в Европа. Независима Украйна наследи статута на трета ядрена сила с икономическа мощ, съответстваща на средно световно ниво. Но геополитическата ситуация и държавната власт в страната след обявяването на независимостта активизира Румъния да продължи спора и да се обърне към Международния съд.

Какво е днес Украйна? Това е страна с ширещ се национализъм и корупция, в която политически групировки ожесточено се борят една с друга за власт. По макроикономически показатели Украйна си е сменила мястото с Румъния и е заедно с Албания една от най-бедните държави в Европа.

На свой ред Румъния стана член на НАТО и ЕС, като нейните макроикономически показатели са по-високи от тези на Украйна. Румънското пристанище Констанца е официално признато от Брюксел за основно пристанище на ЕС в региона на Черно море. Това има сериозни отрицателни последици за групата на Одеските пристанища в Украйна (Одеса, Южен и Иличовск), които бяха създадени като южни морски пристанища в рамките на СССР. Дългосрочните украинско-румънски преговори за определянето на границите и за статута на остров Змийски се отразиха неблагоприятно върху инвестиционния климат в Украинското Придунавие, което стана един от най-слаборазвитите райони в държавата. Решението на съда ще се отрази и върху морските граници между Украйна и Русия в Азовско море и в Керченския пролив. Украинското правителство, губейки значителна част от спорния континентален шелф в Черно море, обяви своята поредна "победа". През последните години се превръща в норма харченето на пари на данъкоплатците за съмнителни проекти, което пречатства провеждането на ефективна външна политика. Ситуацията, в която се оказва Украйна, е последица от недалновидната и безотговорна политика на властта, провеждана през последното десетилетие. По думите на някои анализатори, Украйна предава една след друга своите позиции в Черно море на съседните държави. При това едва ли е необходимо румънската страна да полага особени усилия. Всичко се върши от украински "патриоти". Решението на Международния съд в Хага е едно от най-големите поражения на Украйна. То е естествен резултат от липсата на добре обмислена стратегия във вътрешната и външната политика на Украйна. Можем само да се надяваме, че в страната отново ще се възроди мощта на държавата, изпълняваща ролята на основната гаранция за териториалната цялост.

Исползвана литература:

1. Гриневецкий, С., Зонн, И., Жильцов, С., “Геополитическое казино Причерноморья”, изд. Восток – Запад, 2009.
2. Ивженко, Т., “Киев и Бухарест делят территории. Украинско-румынский конфликт отражается на интересах России и США”, http://www.ng.ru/cis/2010-07-20/1_kiev.html
3. Дергачев В., “Черноморский остров Змеиный в зеркале геополитики. Кто выиграл и проиграл конфликт вокруг континентального шельфа?”, http://dergachev.ru/geop_events/05.html
4. “Потерянное эльдорадо. Украинско-румынский конфликт за о. Змеиный разрешил суд”; <http://ekomik.ru/magazine/auto/7096-poteryannoe-yelmzdorado-ukrainsko-rumynskij-konflikt-za-o-zmeinyj-razreshil-sud.html>